

ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ ЗА УЧАСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

КОМИЛЯЙ Юрій Володимирович - пошукач Національної академії СБ України
УДК 346.5

В статті проведено теоретико-правовий аналіз сутності господарського договору та розглянуто питання господарських правовідносин Служби безпеки України. Особливу увагу приділено питанням виконання господарського договору з участю СБУ як складової частини забезпечення державної безпеки.

Ключові слова: Служба безпеки України, господарська діяльність, учасник господарювання, організаційно-господарські повноваження.

Господарсько-договірній проблематиці присвячено праці авторів як радянського періоду (С.І. Аскназія, Л. Гінцбурга, К.А. Граве, Б.Д. Дубіновського, І.І. Жагілева, О.С. Іоффе, І.А. Ісаєва, С.М. Ландкофа, В.В. Лаптева, Л. Мінца, І.Г. Побірченка, С.І. Раєвича, Я.І. Рапопорта, П.І. Стучка, В. Шретера та інших), так і часів проголошення незалежності України – О.А. Беяневич, О.М. Вінник, О.П. Віхрова, В.І. Коростеня, Т.М. Кравцової, В.К. Мамутова, О.О. Чувпила, В.С. Щербини та ін. Поряд із тим, проблеми господарчого забезпечення негосподарюючих суб'єктів, сутності господарських договорів, укладених за участю Служби безпеки України, їх належного виконання на сьогоднішній час не висвітлені, що і обумовлює актуальність обраної тематики.

У цивілістичній та господарсько-правовій літературі є багато праць, присвячених розкриттю сутності договору у всіх його іпостасях – розгляду договору як юридичної факту, як правовідносин, що породжуються договором,

і як письмового документа, в якому зафіксовано угоду сторін, і як оговорене зобов'язання і т.д. Сміслова багатолічність терміна «договір» є його іманентною ознакою, оскільки фактично відображає стадії його укладення і виконання, що виражаються спочатку в виготовленні договору – документа, потім в укладенні договору-угоди і, нарешті, виконанні договору – реалізації зобов'язальних правовідносин, що виникають в процесі реалізації господарської діяльності.

Виникає питання, як розглядати здійснення договірної та претензійно-позовної роботи: як складові господарської діяльності або як напрями господарчого забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів? Згідно з ч. 1 ст. 3. «Господарська діяльність та господарські відносини» ГКУ, під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Значна увага приділена визначенню господарської діяльності і у юридичній, господарсько-правовій літературі. Господарська діяльність – це така суспільно-корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів, здійснюється професійно та зазнає значного регулювання з метою соціального спрямування економіки [1, с. 10].

Господарська діяльність розглядається як суспільно-корисна діяльність членів суспільства, їх спілок (об'єднань) щодо виготовлення продукції, виконання робіт [2, с. 7].

Господарська діяльність – це діяльність насамперед у сфері матеріального виробництва, пов'язана з організацією використання майна з метою виготовлення і реалізації продукції, виконання робіт та надання послуг [3, с. 18].

Одна із таких специфічних сфер є здійснення господарської діяльності в Службі безпеки України, оскільки вона не охоплюється матеріальним виробництвом, є лише одним із другорядних (допоміжних) складових забезпечення національної безпеки держави.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 року зі змінами [4] Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Як будь-яка організація з метою реалізації своїх функцій, Служба безпеки України має матеріально-технічні засоби, фінансові ресурси, а її працівники та військовослужбовці повинні бути соціально захищені з боку держави. За ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України» [4] заходи матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення Служби безпеки України здійснюються Кабінетом Міністрів України за рахунок коштів державного бюджету.

Служба безпеки України має адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд. Керівництво та управління майном, закріпленим за Службою безпеки України, як органу державної влади, здійснюється на підставі права оперативного управління.

Умова щодо забезпечення державної безпеки за своєю сутністю не є матеріальним виробництвом чи сферою послуг для населення. Це є державна справа і є провідною функцією держави. Поряд із тим, об'єкти та споруди, інші матеріальні засоби, що належать Службі безпеки України, потребують належного їх отримання структурними підрозді-

лами, подальшого розподілу та утримання і правильного використання, оскільки це є однією з умов функціонування Служби безпеки України та забезпечення спроможності виконання нею завдань за призначенням. Ці заходи не можливі без чіткої організації ведення господарства, матеріально-технічного забезпечення, здійснення договірної та претензійно-позовної роботи як складових господарської діяльності. Здійснюючи господарську діяльність, Служба безпеки України має бути визнана, як певний учасник відносин у сфері господарювання.

Проаналізуємо на нормативному рівні ознаки Служби безпеки України як учасника господарської діяльності. Ст. 2 Господарського кодексу України [5] (ГКУ), зазначає, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Під органом держави розуміють одну особу чи організовану групу посадових осіб і державних службовців, що володіють юридично визначеною державно-владною компетенцією для виконання завдань і функцій держави. [6, с. 135]. Служба безпеки України є державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України і як орган державної влади є учасником відносин у сфері господарювання. Варто вказати на чітке виокремлення на нормативно правовому рівні те, що вона є безпосередньо учасником відносин у сфері господарювання, але не є суб'єктом господарювання і це суттєво. Як орган державної влади Служба безпеки України має свою компетенцію, як вірно вказує В.С. Щербина, господарська компетенція є визначальною ознакою, що характеризує правовий статус суб'єкта господарського права [7, с. 7].

В основному, органи державної влади здійснюють управління господарською діяльністю і, як слушно зазначено, це управління здійснюється з метою забезпечення

балансу між приватними інтересами підприємців і публічними інтересами [8, с. 7]. Служба безпеки України, як орган державної влади, наділений певними специфічними функціями, які можна віднести до сфери організаційно-господарських повноважень. До них, зокрема, відносяться повноваження щодо контролю, який здійснюється у формі інформаційно-аналітичної роботи в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України, що пов'язана із забезпеченням національної безпеки України [4, ст. 24] в тому числі і забезпечення економічної безпеки.

Вищевказані функції здійснюються Службою безпеки України як органом державної влади, і відносяться до організаційно-управлінських відносин. Поряд із тим, в Службі безпеки України здійснюється і внутрішньогосподарська діяльність та має свої особливості при здійсненні по відношенню до її суб'єктного складу.

Необхідно зазначити, що, як орган державної влади Служба безпеки України у відповідності до ст. 8 ГКУ не є суб'єктом господарювання, та на підставі ст. 52 цього ж кодексу не може здійснювати некомерційну господарську діяльність. Якщо Служба безпеки України не суб'єкт господарювання і не може здійснювати некомерційну господарську діяльність з одного боку, а з іншого є учасником відносин в сфері господарювання та наділена певною господарською компетенцією, то надамо деякі міркування щодо суб'єктів, які забезпечують прийняття участі Служби безпеки України, як органу державної влади, у господарських правовідносинах в якості учасника господарювання.

Оскільки нами вже зазначено, що поняття господарської діяльності, надане науковцями в галузі господарського права на сьогодні не є ідеальним, то спробуємо проаналізувати сутність нормативно-правового його визначення.

Ст. 3. ГКУ дає загальне визначення господарської діяльності під якою розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Поряд

із тим, Господарський кодекс виокремлює господарську діяльність з метою одержання прибутку і без такої мети (некомерційну господарську діяльність).

Варто наголосити, що у визначенні господарської діяльності, наданому Господарським кодексом, вказується на напрямки її здійснення до яких відносяться такі складові суспільного виробництва, як: виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру за наявності цінової визначеності. Сутність зазначених напрямків розкриває лише ознаки матеріального виробництва, що характерні для виробничого сектору економіки та підприємництва.

На жаль, не надано поняття господарської діяльності учасників відносин у сфері господарювання, які не мають статусу суб'єктів господарювання та не здійснюють некомерційну господарську діяльність.

Проте у ч. 3 ст. 3 ГКУ вказується, що діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів. Але, як вірно зазначено, в подальшому в Господарському кодексі поняття господарчого забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів не використовується [11, с. 59 – 60]. Відповідне ускладнює подальше дослідження правового статусу суб'єктів щодо здійснення господарчого забезпечення негосподарюючих суб'єктів в тому рахунку і органів державної влади.

Отже, одним із видів діяльності в Службі безпеки України є господарче забезпечення, яке спрямовано на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов її функціонування. Але, яку сферу діяльності господарче забезпечення охоплює? На це питання Господарський кодекс по відношенню до органів державної влади чіткої відповіді не дає, а лише у відповідності до ч. 4 ст. 3 зазначеного кодексу вказує, що сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. В той же час, надаючи визначення цим сферам, ді-

яльність негосподарюючих суб'єктів щодо створення та підтримання необхідних умов свого функціонування за участю або без участі суб'єктів господарювання Господарський кодекс не розкриває.

На наш погляд, в ст. 3 ГКУ нормотворчий орган не досить вдало поєднав два інститути господарського права до яких відноситься розуміння предмету права (надаючи визначення господарської діяльності), а до іншого – інститут господарських правовідносин. Ці інститути, хоч і мають спільність, але за своєю сутністю різні поняття, що окреслюються механізмом правового регулювання. Багато б було доповнити Господарський кодекс окремим розділом, в якому нормативно закріпив безпосередньо механізм регулювання господарських відносин.

Продовжуючи аналіз господарських відносин зазначимо, що внутрішньогосподарські відносини, які складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами [5, ч. 7 ст. 3] можна віднести до сфери діяльності Служби безпеки України, оскільки внутрішньогосподарські відносини здійснюються усіма учасниками відносин у сфері господарювання.

Слід також вказати і на нечіткість деяких визначень. Незрозуміло, як тлумачити внутрішньогосподарську сферу, якщо вона охоплює лише відносини суб'єктів господарювання, не вказуючи на учасників відносин у сфері господарювання, що є негосподарюючими суб'єктами, та, враховуючи, що безпосередньо в Господарському кодексі не розкрито статус цих суб'єктів. Але ж, разом із тим, внутрішня господарська діяльність в органах державної влади існує. Спробуємо розкрити напрями господарської діяльності Служби безпеки України аналізуючи її повноваження та структуру.

Повноваження Служби безпеки України, що визначені в 4 розділі Закону України «Про Службу безпеки України»[4] не передбачають прав на здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку, поряд із тим ч. 9, ч. 10 ст. 25 Закону України «Про службу безпеки України» [4] вказує на наявність особливого порядку ведення договірної роботи в сфері співробітництва з

громадянами України та іншими особами, а також на користування службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, жилими та іншими приміщеннями громадян. Саме такі напрями характеризують ведення господарської діяльності в Службі безпеки України.

Звернемо увагу на те, що у відповідності до ст. 19 Закону України «Про Службу безпеки України»[4] кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби.

Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями Служби безпеки України визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством (ст. 20 Закону України «Про Службу безпеки України» [4]).

Під час проходження військової служби військовослужбовці Служби безпеки України керуються Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України (Частина четверта вступу Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 року зі змінами[12]).

Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України визначено обов'язки посадових осіб щодо належного використання, дотримання стану і збереження, боєприпасів, бойової та іншої техніки, пального і матеріальних засобів з метою всебічного забезпечення військової частини[12, ст. 58]. Відповідні обов'язки закріплені за: командиром взводу [12, ст., ст. 119, 120], командиром роти [12, ст., ст. 111, 112], командиром батальйону[11, ст., ст. 101, 102], командиром полку [12, ст., ст. 66, 67] та іншими командирами (начальниками) які забезпечують діяльність військової частини. Це і є одним із напрямів внутрішньогосподарської діяльності. Від упорядкування ведення посадовими особами внутрішнього господарства, або внутрішньої господарської діяльності залежить належне виконання Службою безпеки України завдань за призначенням.

АНОТАЦІЯ

У статті проведений теоретико-правовий аналіз сутності господарського договору та розглянуті питання господарських правовідносин Служби безпеки України. Особлива увага приділена питанням належного виконання господарських договорів за участю СБУ є складовою забезпечення державної безпеки.

Виходячи із викладено можна зробити висновки про те, що Служба безпеки України як орган державної влади є учасником відносин у сфері господарювання, вона не є суб'єктом господарювання, та не може здійснювати некомерційну господарську діяльність.

Як орган державної влади Служба безпеки України здійснює організаційно-господарські повноваження до яких належить контроль у формі інформаційно-аналітичної роботи в інтересах забезпечення економічної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки держави¹.

Здійснення договірної та претензійно-позовної роботи слід ідентифікувати як напрями господарчого забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів. У той же час ведення договірної роботи в сфері співробітництва з громадянами України та іншими особами можна також розглядати і як особливий вид господарської діяльності, направленої на забезпечення реалізації функцій Служби безпеки України.

Література

1. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. зал.] / [О.М. Вінник]. – [2-ге вид., змін. та доп.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
2. Щербина В.С. Господарське право:

¹ Раніш Служба безпеки здійснювала також ліцензування діяльності з провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів [9] та ліцензування господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації [10].

SUMMARY

In the article the theoretical and legal analysis of the nature of business agreement and the issues of economic relations of the Security Service of Ukraine. Particular attention is paid to the proper implementation of economic agreements with the Security Service is a component of national security.

Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 656 с.

3. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 912 с.

4. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 року зі змінами.

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року зі змінами

6. О.Ф. Скакун «Теорія держави і права (енциклопедичний курс): Підручник. – Харків, 2006. – 776 с.

7. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 264 с.

8. Кравець І.М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис... канд. юрид. Наук. – Київ, 2008. – 16 с.

9. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Служби безпеки України від 08.04.2003 р. №42/132 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів».

10. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Служби безпеки України від 10.10.2006 р. №92/669 «Про надання ліцензії на провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації».

11. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарських кодексів України / Під редакцією Яреми А.Г., Ротаня В.Г. – К.: Реферат, 2005. – 336 с.

12. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 року зі змінами.